

מוסדות  
**דרבי  
תורה**

בנשיאות מרן הגאון  
רבי **אשר וייט שליט"א**

# שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

**אגדה**

תקעו בחודש שופר

**הלכה**

מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

**פרשת כי תצא תשפ"ה**

שנה כ"ז - קובץ ל"א [תתקכ"ז]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"



כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י  
**מכון "מנחת אשר"**

להפצת תורתו של  
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109  
ירושלים

המען למכתבים:  
ת.ד. 23170

Email: [info@minchasasher.com](mailto:info@minchasasher.com)

## פרשת כי תצא

### מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

"יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כ"ט א').

הנה יש לחקור ביסוד מצות תקיעת שופר האם המצוה היא בתקיעה או שמא המצוה היא לשמוע וכנוסח הברכה "לשמוע קול שופר". האם כל אחד ואחד מן השומעים מקיים בעצם את מצותו בעצמו ע"י שמיעתו או שמא מצות התורה היא לתקוע וכולם יוצאים ידי חובתן מדין שומע כעונה, וכשם שאמרו חז"ל שומע כעונה (סוכה ל"ח ע"ב) ה"ה ששומע כתוקע, וכששומעים את קול השופר מפי התוקע הרי זה כאילו כל אחד תקע בעצמו ובכך הוא יוצא ידי חובתו.

ולכאורה נחלקו בזה הראשונים דהנה הרמב"ם (בז' מקומות פ"א מהלכות שופר הלכה א' – ג' ופ"ב הלכה א' בספר המצוות מצ"ע ק"ע, ובפרטי המצוות ריש הלכות שופר ובשו"ת פאר הדור סימן נ"א) כתב דאין המצוה אלא בשמיעת קול שופר, וכ"כ רש"י בספר הפרדס (בפסקי ברכות לרבינו יוסף בן פלט, עמוד ר"ו), ובעקבות הרמב"ם הלכו הטור (סימן תקפ"ה) והב"י בשו"ע (שם ס"ב) וכולם סוברים שהמצוה היא בשמיעה, ובהדגשה יתירה כתב הרמב"ם בתשובות פאר הדור (שם) שהמצוה אינה בתקיעה אלא בשמיעה, ואין התקיעה אלא מעין הכשר מצוה וכעשיית הסוכה, ומכיון שכן תיקנו את נוסח הברכה "לשמוע קול שופר".

לעומת זאת מביא הרא"ש בשם ר"ת (ר"ה פ"ד סוף סימן י') דמברך על תקיעת שופר, ומשמע דהמצוה היא התקיעה. וכך כתב גם הסמ"ג (מ"ע מ"ב), וכך משמע בשאלות דרב אחאי (שאלתא קע"א) שמצות תקיעת שופר הוא לתקוע בשופר דכתב "דמחייבין דבית ישראל למיתקע בחצוצרא", ואח"כ כתב עוד "ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו לתקוע בשופר", ואם המצוה היא לתקוע בשופר א"כ כל אחד יוצא ידי חובתו מכח הדין של שומע כעונה שע"י שמיעת קול שופר הרי זה כאילו תקע. ועיין בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תל"א אות ג' ובחו"מ סימן ס"ה) שכתב דלא שייך שומ"כ אלא בדיבור ולא בשופר שאינו דיבור, אך ודאי שאין סברא מוכרחת לחלק בין דיבור לקול. ומ"מ כבר כתב המרדכי בסוף מס' ר"ה (סי' תשכ"א) "מכאן שהשומע כקורא וכי היכי דהשומע כעונה ה"נ שומע כתוקע".

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

ואין לומר דיוצא מדין שליחות והתוקע הוא שלוחו של כל הציבור ויוצאין בתקיעתו מדין שליחות, דאין מקום לומר דמהני בזה שליחות דא"כ למה צריך לשמוע והלא אם מהני בזה שליחות ישב בביתו ויצא יד"ח ע"י שליחו, ועוד דכבר ביארתי במק"א דלא מהני שליחות במצוה שב"גברא" ולא מצינו שליחות במצוות אלא במצוות שעיקרן בתוצאת המעשה כגון מילה וביעור חמץ וכדו'. וביום תרועה [ר"ה כ"ט ע"א] כתב דמהני שליחות בתקיעת שופר לחלק התקיעה, ואף דהוי מצוה שבגופו מהני שליחות משום דבקרא כתיב "יום תרועה יהיה לכם", ומזה מקור דכל ישראל יוצאין בתרועה אחת כמו שדרשו חז"ל בסוכה כ"ז ע"ב מקרא דכל האזרח בישראל ישבו בסוכות דכל ישראל ראויים לישיב בסוכה אחת, והדברים רחוקים, ואכמ"ל.

ועוד כתב ביום תרועה למהר"ם בן חביב (דף כ"ט ע"א), וכ"ה בשאגת אריה סימן ו', ובמנ"ח מצוה ת"ה שמצות תקיעת שופר לא בתקיעה לחוד ולא בשמיעה לחוד, אלא בשילוב שניהם גם יחד, דכל אחד מישראל חייב לתקוע ולשמוע קול שופר. (וכמו שמצינו בכמה מצוות כמצוות הקרבנות דכל המעשים ביחד שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה על ידי כולם יחד מתקיימת מצות הקרבן, וכן מצוות הפרשה ונתנה בתרומה, וה"ה בתק"ש, שמצוות תק"ש מורכבת משני חלקים השמיעה והתקיעה). והאחרונים הנ"ל מגיעים למסקנה זו מכח שתי סוגיות הסותרות זא"ז במסכת ר"ה.

במשנה (כ"ז ע"ב) "התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא". והטעם דלא יצא כאשר עומד מחוץ לבור משום דלא שמע קול השופר אלא שמע קול הברה בעלמא, ולפיכך לא יצא ידי חובתו. ומבואר בגמ' דלא רק אלה העומדים מחוץ לבור לא יוצאים יד"ח מכיון שלא שמעו קול שופר בכשרותו אלא גם התוקע בעצמו לא יצא יד"ח. שואלים מהר"ם בן חביב, השאג"א, והמנ"ח לשיטת ר"ת והסמ"ג דהמצוה היא עצם התקיעה ולא השמיעה, בשלמא אלו שעמדו מחוץ לבור לא יצאו יד"ח מכיון שלא שמעו קול שופר וחסר להם בדין שומע כעונה, אבל התוקע בעצמו הלא תקע ואמאי לא יצא יד"ח. ולכאורה יש מכאן ראיה גדולה דהמצוה היא השמיעה, וכיון שגם התוקע בעצמו לא שמע לא יצא, דאין התקיעה מצוה אלא השמיעה וגם התוקע צריך לשמוע, ומכיון שהוא עומד מחוץ לבור לא שמע קול שופר ולא יצא יד"ח.

אולם במשנה (כ"ט ע"א) מצינו "חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן, זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן". ולכאורה

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

אם המצוה היא השמיעה אמאי לא יצא יד"ח, דבשלמא אם המצוה היא התקיעה הרי התוקע צריך להוציא את השומע ידי חובתו ומכיון שהתוקע בעצמו אינו בר חיובא איך יוציא אחרים. הא מבואר בגמ' ברכות (מ"ח ע"א) ובמגילה (י"ט ע"ב) ובעוד מקומות בש"ס דרק בר חיובא מוציא אחרים ידי חובתן, אבל אם המצוה היא עצם השמיעה, הרי השומע מוציא את עצמו ידי חובה והתוקע אינו אלא משמיע קול שופר, וכל אחד מן השומעים מקיים בעצמו את מצותו, וא"כ מדוע הם צריכים לשמוע דוקא מבר חיובא.

ומכח ראיות אלו הסיקו האחרונים הנ"ל דכדי לצאת יד"ח בתקיעת שופר צריך גם תקיעה וגם שמיעה. אולם בדברי הראשונים מבואר דלא כדבריהם דנקטו שהמצוה רק השמיעה או רק התקיעה ולא שניהם גם יחד. אך מכיון שכל עמלנו להבין את דברי רבותינו הראשונים והפוסקים, לכן גם כאן נידרש לפרש את הסוגיות עפ"י הרמב"ם ועפ"י ר"ת.

והנה בעצם הדין של התוקע לתוך הבור, כתב מהר"ם אלשקר בסימן י' דגם אם המצוה היא התקיעה מ"מ אפשר דיש תנאי באופן קיומה שהתוקע צריך לשמוע את קול השופר, לא רק שיהא קול שופר, כמו שמצינו בקר"ש שצריך להשמיע לאוזניו. וביאור דבריו דהרי בברכות (ט"ו ע"א) נחלקו ר' יהודה ור' יוסי בקריאת שמע האם צריך להשמיע לאוזניו או שמא אין צריך להשמיע לאוזניו. ולמ"ד צריך להשמיע לאזנו ברור שמצות קריאת שמע איננה שמיעה, דהמקור של מצות קר"ש מ"ודברת במ" וא"כ אין ספק שהמצוה היא דיבור. ואעפ"כ יש תנאי שגם צריך לשמוע. וכך נקט מהר"ם אלשקר דכע"ז גם בתקיעת שופר, הגם שהמצוה היא התקיעה לשיטת ר"ת, מ"מ יש תנאי שצריך להשמיע לאזנו.

אך לכאורה נראה בהא דצריך להשמיע לאזנו דאין הכונה שצריך לשמוע בפועל אלא שצריך להיות קול שהוא ראוי להישמע. וא"כ הדרא קושיין לדוכתא, שהרי גם התקיעה לתוך הבור ראויה להישמע בתוכו כמבואר שם בגמ', ורק העומדים חוץ לבור אינם שומעים אלא קול הברה, וא"כ גם בתוקע לתוך הבור מן הדין שיצא מאחר דהוי קול הראוי להשמע. אלא שהחזו"א (או"ח סימן כ"ט ס"ק ד') מסופק בהא דצריך להשמיע לאזנו האם די בכך שיש קול הראוי להישמע או שמא צריך לשמוע את קול דבריו ממש, ועיין עוד בכף החיים סי' ס"ב ס"ק ז' בשם חסד לאברהם שנסתפק במי

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

שקרא קר"ש במקום רעש האם צריך להגביה קולו עד שישמע את קריאתו, וכך נטה בכה"ח עי"ש.

ועוד יש להוכיח כן מדברי המשנ"ב בבה"ל בסי' קצ"ט ס"ו דלכתחילה אין לחרש להיות שליח ציבור כיון דקי"ל לכתחילה דצריך להשמיע לאזניו, הרי דצריך להשמיע לאזניו דוקא ולא סכי במה שאחרים שומעים. ולדבריהם ניהא.

אך אף לולי דבריהם יש לומר דבתקיעת שופר נתחדש תנאי שצריך התקוע לשמוע קול השופר אף שעיקר מצותו תקיעה, וכמו שמצינו בברכת כהנים שיש דין שצריך שיהא בקול רם שאינו אלא תנאי לקיום מצוות ברכת כהנים, לא יפלא דבתק"ש יש תנאי שצריך לשמוע קול תקיעתו, ודו"ק. (והגם דבקר"ש ילפינן מקרא דכתיב "שמע" מ"מ כיון שמצינו גדר זה דיש תנאי בשמיעת אזנים י"ל כן גם בתק"ש, ודו"ק).

ובאמת יש בזה נפ"מ הלכה למעשה במקרא מגילה, דמבואר בדברי הב"י (סימן תרפ"ו) שלהלכה צריך להשמיע לאזניו משום פרסומי ניסא, למרות שבכל התורה א"צ להשמיע לאזניו, במקרא מגילה קי"ל צריך להשמיע לאזניו. ויש לעיין כאשר הקורא במגילה אינו יכול לשמוע ללא מכשיר, ושמיעה במכשיר זה אינה נחשבת כשמיעה להלכה כיון שאינו שומע אלא חיקוי לקול המצוה, והאנשים שנעזרים במכשיר שמיעה אם יש באפשרותם בתקיעת שופר או במקרא מגילה לשמוע ללא המכשיר אפילו עם מאמץ יש לנהוג כן. עכ"פ האם אדם זה שהוא כבד שמיעה והקול שהוא מוציא ראוי להישמע לאחרים אך הוא בעצמו לא יכול לשמוע אותו, האם יצא יד"ח, דאם הוא לא יכול לשמוע שוב אינו בר חיובא ואינו יכול להוציא אחרים יד"ח ואכמ"ל בזה.

ובמה שהקשו אם המצוה היא השמיעה, למה צריך לשמוע מפי בר חיובא, הנה החזו"א בסימן כ"ט סק"ד כתב דצריך שמיעה מבר חיובא הגם שאין התקיעה מצוה, דצריך לשמוע קול שופר של מצוה. וצ"ע דאם אין מצוה בתקיעה מה שייך בכלל קול שופר של מצוה.

אך באמת מוצאים אנו דלפעמים גם החפצא דמצוה דורש כוונות מיוחדות ולא רק עצם קיום המצוה, דא"א לצאת יד"ח בציצית אא"כ נעשו הציצית לשמה. ולשיטת ב"ש בסוכה (ט' ע"א) א"א לצאת יד"ח בסוכה אא"כ הסוכה נעשית לשם מצות סוכה, וכך גם במצות מצה שצריך שימור לשם מצות מצוה. ורואים דבחפצא של מצוה צריכים לחול דינים מיוחדים כדי שיהא החפצא חפצא של מצוה.

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

וכך י"ל גם בשופר דבעינן שישמע קול שופר של מצוה ואף שאין עצם התקיעה מצוה מ"מ יש תנאי בהכשרה שיהא כתקיעה של מצוה, ואף שבכל הנ"ל אין צריך שבר חיובא יעשה את המצוה וכו', דהעיקר שהם ייעשו לשם סוכה ולשם ציצית ולשם מצות מצוה, ובקול שופר אנו רואים שלא די בכך שיש כאן כונת המצוה אלא צריך גם תקיעה של בר חיובא, מ"מ חזינן שיש גדרי כונה לא רק בקיום המצוה אלא גם בחפצא דמצוה כדי לעשותו ראוי לצאת בו ידי חובה, וכך י"ל גם בתקיעת שופר, שא"א לצאת ידי חובה אלא בקול שופר של מצוה.

אך לכאורה יש שתי סוגיות אחרות מלבד הני דלעיל שנוטים לכאורה אחת לשיטת ר"ת והשניה להרמב"ם. דהנה בר"ה (כ"ט ע"א) מבואר שצריך בתקיעת שופר כונת שומע ומשמיע, ואם המצוה היא התקיעה הדבר מובן, דכיון שהתוקע מוציא את האחרים ידי חובתן, צריך לכוון להוציאם, דזה תנאי בכל מקום בשומע כעונה שצריך כונת שומע ומשמיע, כונת שומע כדי לצאת יד"ח מדין מצוות צריכות כונה, וכונת משמיע דאם אין כונת משמיע אין דין שומע כעונה. אבל אם המצוה היא השמיעה אף שצריך שיהא בר חיובא כדי שיהא קול שופר של מצוה, כונת משמיע אמאי צריך, הרי בעצם יוצא יד"ח בעצם השמיעה ומדוע התוקע צריך לכוון להוציא אותו יד"ח.

וכתב החזו"א (שם) דכדי שיחשב קול שופר של מצוה לגבי השומע צריך כונה להוציא. ולא די בכך שזה קול שופר של מצוה לגבי התוקע אלא כדי שיחשב קול שופר של מצוה לגבי השומע צריך כונה להוציא. אך צ"ע וליבון בדקות הענינים, דצריך לדחוק דלמרות שהמצוה היא השמיעה ובעצם אין כאן גדר להוציא אחרים ידי חובתן, מ"מ מכיון שבאופן קיום המצוה ועשייתה זה דומה לכל שומע כעונה, גם בדינים זה דומה אף שבהגדרה אין תק"ש דומה לכל דין שומע כעונה, וצ"ע עדיין בזה.

ובחלקת יואב סימן ל"ג כתב דצריך כונת משמיע משום דכתיב יום תרועה יהיה לכם ולכן אף ששומע קול שופר צריך כונת שומע ומשמיע שיהא לכם, והדברים רחוקים, ועוד לכאורה לכם קאי על היום ולא על התקיעה. וגם באבן האזל כתב כעין זה בסוף הלכות שופר דכיון דכתיב יום תרועה יהיה לכם צריך שב"ד יתקע להוציא את העם דאם אין כונת משמיע הוי כתוקע לעצמו עי"ש. ולענ"ד אין הדברים מתיישבים על הלב כנ"ל.

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

ועיין עוד שם בר"ה כ"ט ע"א, דחצי עבד וחצי בן חורין לא יכול להוציא אחרים ידי חובתן בתקיעת שופר, והטעם דבעצם הוא רק חצי בר חיובא ולא בר חיוב גמור, דצד חירות חייב בתקיעת שופר, וצד עבדות דינו כאשה שפטורה מתקיעת שופר, ומכיון שכן כאשר הוא התוקע יש בתקיעתו תערובת של עבדות וחירות, תערובת של חיוב ופטור, ואינו יכול להוציא אחרים יד"ח. ובגמ' שם איתא דאפילו את עצמו אינו יכול להוציא משום דלא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות. ולכאורה מ"ש תקיעת שופר מכל שאר מצות עשה שהזמן גרמא שחצי עבד וחצי בן חורין חייב לקיימן. בברכת המזון נסתפקו בגמ' ברכות (כ' ע"ב) אם נשים חייבות וגם בהלכה נפסק שיש כאן ספק ואין האשה מוציאת את האיש ידי חובתו בבהמ"ז, ותימה חצי עבד וחצי ב"ח האיך יוציא א"ע בברהמ"ז, מדוע לא מצינו בשו"ע גם בהל' ברהמ"ז שחצי עבד וחצי ב"ח צריך לשמוע מפי אחרים, והאיך ישב בסוכה הא בכל מה שעושה יש תערובת של עבדות וחירות, ומדוע מוצאים דין זה רק לגבי תקיעת שופר, וגם בשו"ע וברמב"ם לא מצינו הלכה זו אלא בתקיעת שופר ולא בשאר המצוות ומ"ש תקיעת שופר משאר המצוות.

השאגת אריה בסימן ו' והמנ"ח רוצים להרחיב את היריעה ולומר שגם בבהמ"ז וגם בספירת העומר ובכל המצוות שבדיבור, חצי עבד וחצי ב"ח לא די שאינו מוציא אחרים אלא גם את עצמו אינו מוציא וצריך לשמוע מפי אחרים, עיין בדברי המנ"ח (מצוה ת"ה, מצוה ש"ו ומצוה ת"ל).

אבל הדברים נראים תמוהים דמ"ש מצוות שבמעשה ממצוות שבדיבור, מדוע מצוות סוכה וד' מינים וכו' יכול הוא לקיים וברהמ"ז וכו' אינו יכול לקיים. ונראה דהמנ"ח הבין כהלבוש (סימן תקפ"ט ס"ה) שכתב לחלק בין מצות סוכה שבה אין צד עבדות "מועיל לצד חירות" דכל גופו יושב והמצוה מתקיימת בכל חלק שבגופו בפני עצמו, משא"כ בשופר שהשופר יוצא "מכח כל גופו" וצד עבדות מעורב בצד חירות וה"נ בכל מצוה שבדיבור. אך צ"ע לכאורה ממצות פו"ר דמבואר בגיטין (מ"א ע"א), בחגיגה (ב' ע"ב) וב"ב (י"ג ע"א) דח"ע וחב"ח היה יכול לקיימה אילו היה יכול לישא שפחה או ב"ח עי"ש, וצ"ע.

ומעודי היה פשוט בעיני, דזה דין מיוחד דוקא בתקיעת שופר בלבד ולא בשאר מצוות שבדיבור, ויסוד הדבר פשוט, חצי עבד וחצי ב"ח כשיושב בסוכה או כשלוקח ד' מינים אין אומרים דהיות והוא רק חצי בר חיובא א"כ די במחיצות של חמשה טפחים ולא של עשרה טפחים שהם שיעור מחיצה, וכן בלולב אטו נימא שיהא די לו בשיעור

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

ב' טפחים, דזה פשוט שאינו, משום דהחפצא דמצוה צריך להיות כשר ומושלם אף שהגברא אינו אלא חצי בר חיובא, דמ"מ שיעור החפצא דמצוה צריך להיות בשיעור שקבעו חז"ל דבלא"ה אינו סוכה ואינו לולב וז"פ. וא"כ בתקיעת שופר נמי דקול השופר הוא החפצא דמצוה, דהמצוה היא בשמיעה וקול השופר הוא חפצא דמצוה, וכאשר חצי עבד וחצי ב"ח בא לקיים מצות תקיעת שופר, באמת מספיק שישמע בחצי כח שמיעתו דכך חיובו וכחיובו כך קיומו, אבל הקול שהוא שומע צריך להיות קול של חיוב גמור שהוא קול שופר של מצוה, דעצם קול השופר הוא חפצא של מצוה ולא קיום המצוה.

ומובן לפי זה דבלולב וברכת המזון אין חסרון בח"ע וחב"ח אבל החפצא של מצוה שבו הוא מקיים את המצוה צריך להיות מושלם, כמו שצריך לולב כשר וכו'. ולכן פשוט דדוקא בתקיעת שופר הוא לא יכול להוציא את עצמו.

וכל זה ברור ופשוט אם המצוה היא שמיעה, אבל לשיטת ר"ת והסמ"ג שהמצוה היא התקיעה א"כ איך יסבירו את הדין של חצי עבד וחצי ב"ח שלא יכול להוציא את עצמו ידי חובה בתקיעת שופר, ומדוע במצוות אחרות הוא כן יכול להוציא את עצמו יד"ח.

אולם י"ל בדרך אחרת דהנה הפני יהושע בגיטין מ"א ע"ב הקשה על כל עיקר הדין של ח"ע וחב"ח דהלא הא דכל עבד יכול לקבל גט שחרור משום דגיטו וידו באין כאחד, הגם דיד עבד כיד רבו כמבואר בגיטין כ"ג ע"ב ובדף ע"ז ע"ב, (ובעיקר דין גיטו וידו באין כאחד עיין במנחת אשר גיטין סימן ל"ב ומנחת אשר פסחים סימן י"ב דאין זה כלל אלא יוצא מן הכלל דלא שייך שיחול מסובב לפני סיבתו), אבל ח"ע וחב"ח איך שייך שיחול בו שחרור, עיי"ש בפנ"י ובחת"ס ובתפארת יעקב בגיטין ל"ט, והדברים דחוקים מאד.

ובאמת שאלה זו כבר נשאלה ע"י התוס' גיטין כ"ג ע"ב במה דאיתא שם "הרי את שפחה וולדך ב"ח אם היתה עוברה זכתה לו", ד"נעשה כמי שהקנה לה אחד מאיבריה", והק' התוס' בד"ה ונעשה "תימה לר"י היתה עוברה האיך זכתה לו אע"ג דירך אמו הוא כיון דידה הוא כיד רבה שלא שיחרר אלא העובר, ואפי' שיחרר כולה חוץ מידה לא הוי לה לזכות לו, דכשמחרר כולה יש לה כח לזכות משום דגיטה וידה באין כאחד כדאמרין בפ"ק דקידושין". והרמב"ן והר"ן (י"ב ע"א מדפי הרי"ף) תירצו דכמו שאמרו גיטו וידו באין כאחד כך גם גיטו ועוברו באין כאחד, ודבריהם צ"ב. ובאמת בתמורה

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

כ"ה ע"ב איתא "המשחרר חצי עבדו יצא לחירות גיטו וידו באין כאחד", הרי דשייך גיטו וידו באין כאחד בחצי עבד.

ונראה בביאור הדברים דידו של אדם אינה אחד מאיברי האדם בלבד, אלא כלי קנין וכלי שרת של האדם והכלי הזה משמש את כל האדם, העבדות וגם החירות, ולכל הענינים השייכים רק לצד החירות היד עושה שימוש בלעדי בשביל החירות וכן להיפוך, דחולקים בכל דבר.

ומה מאד שמחתי כשראיתי שכיוונתי לדעת הגר"ח מבריסק בפ"ז מהלכות עבדים ה"ה שהביא דברי התוס' הנ"ל בגיטין, וכתב לתרין "ואשר יראה לומר בזה, דעיקר דין קנין יד אינו במה שהיד קנויה לו בגופה, ואך במה שעפ"י דין חשיבא ידו, וא"כ לא איכפת לן כלל במה שהיד היא קנוי' להאדון... ואית בה דין יד גם לגבי העובר, על כן משתחרר בקבלת השפחה, ושפיר שייך בזה דינא דגיטו וידו באין כאחד לענין שיחרורו של העובר".

ואולי י"ל כע"ז גם במצוות כאשר חצי עבד וחצי ב"ח מקיים מצוה של צד חירות, דהלא גם הפה הוא כלי שרת בענין הדיבור כמו כח היד בקנינים ובחלות, וכלפי המצוות שרק חלים על צד חירות צד חירות עושה שימוש בלעדי עם הפה. וא"כ כשקורא קר"ש וכדו' הוי קר"ש שכולו חיוב. אבל במצוות שופר שהמצוה אינו בעצם התקיעה רק בשמיעה והוי התקיעה רק הכשר מצוה והוי מעשה הרשות ממילא יש חסרון אם הוי ע"י חצי עבד וחב"ח, מאחר דהוי מעשה הרשות.

ונפק"מ אם יוכל להוציא אחרים בברכת המזון לדרכנו הראשונה אינו יכול, אולם לדרכנו השניה לכאורה יכול להוציא אחרים יד"ח מאחר שאין שום חסר במצוה זו.

והנה לפי הדרך שכתבנו לעיל בשיטת ר"ת שיש תנאי שצריך לשמוע, מ"מ זה רק תנאי, ועל התנאי של שמיעה לא מסתבר שהשמיעה צריכה להיות קול שופר של מצוה באופן מושלם, משא"כ אם המצוה היא השמיעה ברור ופשוט שהקול הוא חפצא של מצוה וצריך להיות כשר ומושלם. (והנה במקור הדברים בתוספתא איתא דגם במקרא מגילה אינו מוציא את עצמו, ויהיה מזה ראייה גדולה לשיטת הב"י [סימן תרפ"ו] דבמגילה בעינן נמי שמיעה דאל"כ מאי שנא מכל מצוות שבדיבור, ודו"ק).

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

### ב

ונראה בעיקר הסוגיא דבמצוות שופר יש שני דינים עיקר המצוה ומהותה, ומעשה המצוה. והגדרת הדברים דהוי כאילו אמרה תורה תתקעו כדי שתשמעו, או לחלופין תשמעו קול תקיעתכם. מעשה המצוה הוא התקיעה דכל אחד מבני ישראל מחויב לתקוע כדי לשמוע וממילא התקיעה הוי מעשה מצוה. וכך כתב התשב"ץ (ח"ב סי' קצ"ז) בלשונו הזהב "ומה שאמרה ההלכה הכל חייבין בתקיעת שופר אמת אמרו לפי שאי אפשר לשמיעה בלא תקיעה והכל חייבין בתקיעה כדי שישמעו הקול".

ובדרך זה מתיישבים כל הסוגיות, דלגבי השמיעה הוי התקיעה אכן הכשר, ודלא כדברי היום תרועה, השאג"א, והמנ"ח ששניהם הוי מחלקי המצוה כמו הפרשה ונתינה בתרומה וכמו שחיטה קבלה הולכה וזריקה בקרבנות, אלא מחד הוי התקיעה מעשה מצוה וצריך לשמוע מבר חיובא וצריך כונת שומע ומשמיע אך לגבי שמיעת הקול הוי התקיעה כהכשר מצוה בלבד. ולכן ח"ע וחב"ח אינו יכול לתקוע לעצמו, והתוקע לתוך הבור לא יצא יד"ח.

וכיון דאתינא להכי אולי י"ל דלא נחלקו הראשונים כלל בשורש המצוה של שופר ולכו"ע מהות המצוה בשמיעה ומעשה המצוה בתקיעה, אלא שנחלקו בנוגע לברכה שהרמב"ם סובר שמאחר שהשמיעה עיקר המצוה כך צריך להיות נוסח הברכה, אולם ר"ת ס"ל שמאחר שמעשה המצוה הוא התקיעה דשמיעה הוי דבר דממילא כמ"ש הרא"ש בנדרים ע"ג ע"ב משום הכי מברכים על תקיעת שופר.

### ג

ובגוף סברת מהר"ם בן חביב שהמצוה היא בשילוב תקיעה ושמיעה, נלענ"ד דכך דעת הר"ן בפסחים (ז' ע"א) בסוגיא דברכת המצוות, דהנה דנו הראשונים בנוסח ברכת המצוה באיזה מצוות אמרינן בלמ"ד ובאילו מצוות אמרינן על. ובר"ן שם כתב דבשופר אמרינן לשמוע משום דבשופר הברכה היא על השמיעה וכל אחד שומע לעצמו, משא"כ במקרא מגילה נוסח הברכה הוא על הקריאה ולא כ"א קורא לעצמו אלא יש שליח ציבור שקורא, וכאשר אדם לא עושה את מעשה המצוה בעצמו אלא ע"י אחרים אמרינן על. והקשה דעצם הנחה זו טעונה ביאור, מדוע במגילה מברכים על הקריאה ובשופר מברכים על השמיעה ומדוע שלא נברך בשניהם על התקיעה ועל הקריאה או בשניהם על השמיעה.

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

והנה שאלה זו צריכה ביאור משום דכל הראשונים יצאו מהנחה בסיסית ופשוטה דהניסוח של הברכה תואמת את הגדרת המצוה, (הרמב"ם [שם בתשובות פאר הדור] והטור [סימן תקפ"ה] אומרים מדוע מברכים לשמוע קול שופר משום שהמצוה היא השמיעה). וא"כ מאי מקשה הר"ן, הלא מברכים לשמוע קול שופר כי זה באמת המצוה לשמוע קול שופר ומברכים על השמיעה ובמקרא מגילה שהמצוה היא הקריאה מברכים על מקרא מגילה. (ותירץ הר"ן דבמקרא מגילה תיקנו חז"ל לומר על מקרא מגילה, כדי ללמד שלא די ששומעים קול בעלמא אלא צריך לשמוע את פיסוק התיבות, עי"ש).

עכ"פ מכל סגנון קושייתו של הר"ן אנחנו למדים לכאורה דאין בין שופר למגילה במהות המצוה, דזה ודאי לא מסתבר דהר"ן לא קיבל את ההנחה הפשוטה שמן הראוי שנוסח הברכה תואמת למהות המצוה ולהגדרתה, דבאמת מבואר כך בגמ' שבת (כ"ג ע"א) דהוכיחו דהדלקה עושה מצוה ממה שמברכים להדליק עי"ש, ואם הר"ן למד שבקול שופר המצוה היא השמיעה בלבד, פשוט דמן הראוי שיברכו על השמיעה משום שזו המצוה אבל אם למד שהמצוה היא בשילוב השניים אז ניתן להבין קושית הר"ן. וגם במקרא מגילה יש מזה ראיה להב"י שצריך לשמוע משום פרסומי ניסא, והר"ן סבר במקרא מגילה כשיטת הב"י שצריך גם לקרוא וגם לשמוע ובתקיעת שופר למד כשיטת המהר"ם בן חביב שצריך גם לתקוע וגם לשמוע, וא"כ בצדק שואל הר"ן דאמאי תיקנו כאן את הברכה על השמיעה וכאן תיקנו את הברכה על הקריאה. ודו"ק בכ"ז.

## ד

ובגוף ההגדרה איזה הכשר מוגדר כחלק מן המצוה והוי כמעשה מצוה ואיפה מוגדר כהכשר בעלמא, נראה לומר דהנה התוס' ביבמות צ' ע"ב ד"ה כולהו הקשו דמאי שנא כלאים דהוי קו"ע מציצית דהוי שוא"ת, ותירץ הר"י דאיסור כלאים יש בשעת לבישת בגד כלאים דכתיב לא יעלה עליך ולא תלבש בגד כלאים, אבל בציצית אינו חייב אלא כשהוא לבוש כבר דכתיב כסותך דמשמע שהוא כבר לבוש בה ולכן הוי ציצית שוא"ת עי"ש.

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

והשאגת אריה בסימן ל"ב הקשה ע"ד התוס' דלפי דבריו לא הוי כלאים בציצית בעידנא, דאיסור כלאים חל קודם הלבישה ומצות ציצית אינו מקיים אלא אחר הלבישה, ואיך למדו מכלאים בציצית שעשה דוחה לא תעשה.

והנראה בדעת התוס' דכאשר מדובר במעשה ותוצאה ולא בשני מעשים, לעולם הוי המעשה מעשה מצוה ולא כהכשר מצוה בלבד, ואף שהתוצאה היא מהות המצוה אין המעשה מוגדר כהכשר בלבד, אלא כמעשה מצוה, ומשו"ה אין לבישת הבגד הכשר למצות ציצית אלא מעשה המצוה, ואף דמהות המצוה היא התוצאה דהיינו היות האדם לבוש ציצית, מכיון שתוצאה זו ממילא היא ואין כאן מעשה מלבד הלבישה ולעולם ע"י מעשה הלבישה נמצא לבוש ציצית, הרי מעשה זה מעשה מצוה, ומשו"ה הוי כלאים בציצית בעידנא.

וכיוצא בזה נראה במצות פריה ורביה לפי שיטת המנ"ח (מצוה א') דאין המצוה מתקיימת אלא בהיות לאדם בן ובת ומעשה הביאה אינה אלא מעין הכשר מצוה. ובזה לדבריו אין אמרינן עשה דוחה ל"ת לגבי ח"ע וחב"ח וכמו שהקשו כל הראשונים בגיטין מ"א. ולפי הנ"ל ניחא דכיון שמדובר במעשה ותוצאה דהיות לו בנים אינה מעשה אלא תוצאת הביאה כל כה"ג הוי המעשה מעשה מצוה. (אך במנחת אשר בראשית סימן ב' כתבתי את הנלענ"ד שלא כדברי המנ"ח, עי"ש).

ולפי"ז נראה גם בתקיעת שופר אע"פ שעיקר המצוה ומהותה בשמיעה, מ"מ מוגדרת התקיעה כמעשה מצוה מאחר שללא תקיעה אין שמיעה ולעולם השמיעה היא תוצאת מעשה התקיעה, הרי התקיעה מוגדרת כמעשה מצוה ולא כהכשר בלבד. משא"כ עשיית סוכה ואגידת הלולב שאינם מוגדרים כמעשה מצוה.

## ה

ובכל עיקר ההנחה דמצות השופר שמיעה היא מצינו שתי דרכים בדברי רבותינו מנין לחז"ל לומר כן.

א. הריטב"א בר"ה (ל"ד ע"א) כתב דכיון דעיקר מצות השופר לעורר לתשובה, והתעוררות זו בשמיעה תליא ע"כ דשמיעה היא המצוה.

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

ב. כתב הרדב"ז (סימן אלף ת"ל) דלמדו כן מלישנא דקרא "יום תרועה יהיה לכם" מכל מקום, דאין צריך דוקא לתקוע אלא בשמיעה יוצא יד"ח עי"ש. ושתי הדרכים חידוש הם.

ו

אמנם שוב ראיתי בשו"ת הרדב"ז בג' מקומות כדברי המנחת חינוך, ושלא כדברינו.

א. בחלק א' (סימן תשפ"א) מבואר שהשואל רצה לדייק מדברי הרמב"ם שלא כתב הלכה זו דחצי עבד וחצי בן חורין אינו מוציא את עצמו אלא לגבי שופר שמצותו בשמיעה משא"כ במקרא מגילה שמצוותה בקריאה חצי עבד וחצי ב"ח יוצא בעצמו, וכתב הרדב"ז:

"דע כי חילוק זה אינו כלום והוי כהלכתא בלא טעמא דהא בתרוייהו יוצא בשמיעה ובתרוייהו המצוה נעשית בפה הילכך אין חילוק זה כלום. והנכון מה שכתבנו שהדין שווה בכל מצות עשה שהזמן גרמא שהעבדים פטורים שאם היה חצי עבד וחצי בן חורין אינו מוציא את עצמו עד שיוציאו בן חורין וכתבה הרב בחדא וה"ה בכל שאר המצות וזה ברור שאין קושיא בלשון הרמב"ם ז"ל".

ושוב דייק מלשון הטור (סימם תקפ"ד) שבמגילה חצי עבד וחב"ח מוציא את עצמו מדכתב שאינו מוציא את מינו משמע שאת עצמו מוציא, והביא בשם אחד הגדולים דרק בשופר אינו מוציא את עצמו משום שהמצוה בשמיעה כדברינו, וכתב "ואין זה נכון".

ב. והרדב"ז חזר על דבריו (שם סימן תת"ח) וגם שם הביא את מה שאמרו בשם אותו גדול, ודחה את הדברים עד שכתב שתלו באותו גדול בוקי סרוקי דאין לחלק בין שופר למגילה ושאר מצות עשה שהזמן גרמן, ואף בדברי הטור כתב שהוא הדין שאינו מוציא את עצמו.

ג. וחזר שוב על דבריו בחלק ה' (סימן אלף תי"ז), עי"ש.

עפר ואפר אני תחת כפות רגלי הרדב"ז, אך מה אעשה תורה היא וללמוד אני צריך, ולענ"ד דיוק עצום הוא ממה שלא אמרו הלכה זו דחצי עבד וחב"ח אינו מוציא את

## מצות השופר בתקיעה או בשמיעה

עצמו לא בש"ס ולא בראשונים ובפוסקים אלא בתקיעת שופר בלבד, וביאור הדבר פשוט וברור בסברא.

כ"ז נראה לענ"ד.

(כתבי תלמידים)

## תקעו בחדש שופר

### תקעו בחדש שופר

ידוע מה שנחלקו הראשונים במצות השופר אם מהותה בתקיעה או בשמיעה, (דעת הרמב"ם בכמ"ק דהשמיעה היא המצוה ודעת ר"ת מובא ברא"ש ר"ה פ"ד דהתקיעה היא המצוה) ורבים האחרונים שנקטו דתקיעה ושמיעה כאחד הם חלקי מצוה זו (עיין שאגת אריה סי' י"ג, יום תרועה ר"ה דף כ"ט ומנחת חינוך מצוה ת"ה וכבר הארכתי בכ"ז בשיעור).

ונראה דגם בפנימיותה של מצוה זו יש מקום לשני יסודות אלה שהרי שתי פנים ושתי ענינים יש במצוה זו, דהנה (בר"ה ט"ז ע"א) אמרו "אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני" ומאיך (בדף כ"ו ע"ב שם) יש רמז נוסף, והוא מה שאמרו דבר"ה תוקעים בשופר כפוף "כמה דכייף איניש דעתא טפי מעלי".

וידועים דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד) שכתב:

**"אע"פ שתקיעת שופר בר"ה גזה"כ, רמז יש בו כלומר, עורו ישנים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמכתם, וחפשו מעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראיכם אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה".**

דברי הרמב"ם צריכים להדהד באזנינו בשומענו את קול השופר כמאמר חז"ל בר"ה "כמה דכייף איניש דעתא טפי מעלי".

וכנגד שני טעמים אלה, התקיעה והשמיעה. תוקעים אנו כדי שיזכור לנו הקב"ה את עקידת יצחק, אבל צריכים אנו להשמיע לאזנינו את תקיעת השופר וכדברי הרמב"ם, ולא בכדי עיקר המצוה היא בשמיעה (כדברי הרמב"ם פ"א ה"א משופר וטוש"ע תקפ"ה) דקודם צריכים אנו

## תקעו בחדש שופר

לשמוע את השופר ולפשפש במעשינו ורק אחר זכירה זו, יזכור לנו הקב"ה עקידת יצחק.

בשל"ה הק' כתב כונת תק"ש עפ"י נגלה, דתשר"ת הוא רמז לימי האדם. האדם יוצא לאויר העולם נקי פשוט וחלק, כתקיעה שהיא קול ישר ופשוט, האלוקים עשה את האדם ישר. אלא שכך דרכו של אדם, מחפש הוא חשבונות רבים ואז נכשל וחוטא, וזהו גנוחי גנח כדרך החולה המתייסר ביסוריו, וממשיך השל"ה דבכ"מ שהזכירו חז"ל "יללה" הכונה היא על מת, בלויית המת היו המיללות משמיעות קול יללה, דכאשר אדם עובר על כריתות, מיתה ביד"ש וחייבי מיתות בי"ד מיללים עליו ועל נפשו הכרותה וזוהי התרועה, שמיללים ומספידים אותו כביכול. ואחר כל זה שוב תוקעים קול חזק ופשוט כתינוק היוצא לאויר העולם, ללמדך כי אין הקב"ה חפץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחי.

ורגיל אני להוסיף דאחרי כל השברים והתרועות שתקענו, תוקעין אנו תקיעה גדולה, לרמוז שבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ולכן תוקעים תקיעה גדולה מכל התקיעות והתרועות שלפניה.

וכבר הארכתי במק"א (מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר כ"ב) לבאר דעיקר מצות השופר ומהותה הוא בתרועה ד"יום תרועה" כתיב אלא שהתרועה צריכה תקיעה לפניה ולאחריה, והתקיעות באות ללוות את התרועה. ורמז הדבר דהנה התרועה מבטאת שברון לב גנוחי גנח וילולי ילל, והתקיעה היא קול של שמחה וכדמצינו בחצוצרות "וביום שמחתכם ובמועדיכם וכו' ותקעתם בחצוצרות" (במדבר י' י'), וללמדך בא שיעקר העבודה בר"ה הוא שברון הלב אלא שצריך גם שמחה וכדברי הנביא (נחמיה ח' י') "אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם".

ובדרך זה נראה ביאור נוסח הברכה "כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה" דבמד"ר האזינו מבואר דשמיעה היא מרחוק והאזנה היא מקרוב ולכן משה רבינו אמר "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ", והנביא ישעיה אמר (ישעיה א' ב') "שמעו שמים והאזיני ארץ", דמשה בשמים

## תקעו בחדש שופר

היה וישעיה בתוך עם טמא שפתיים עי"ש. וזה שאנו אומרים כי אתה שומע קול שופר אבל מאזין תרועה בכל מקום שיש לב יהודי שבור, שם הקב"ה מאזין מקרוב "ואני אשכון את דכא".

ובסידור הרש"ש איתא שהמהרהר בתשובה בשעת תקיעת שופר יכול לכפר גם על כריתות ומיתות בי"ד, והדברים עמוקים על פי קבלה, אך יש בדברים הבנה גם עפ"י הנגלה שהרי אמרו (בר"ה ט"ז ע"א) שאמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני, וכ"א יכול כשמהרהר בתשובה להחשב כאילו עקד ומסר את נפשו להקב"ה, ומיתה עם תשובה מכפרת אפילו על חילול ה'.

ואמרתי מאז בדרך צחות "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו כי חק לישראל הוא, משפט לאלוקי יעקב" דרשו חז"ל (ר"ה ח' ע"ב) מהפסוק הזה איזהו יום שהחודש מתכסה בו זהו ר"ה, ולכאורה יש כאן תרתי דסתרי, חוקים הרי הם מצוות שאין בהם טעם, ומשפטים הלא הם המצוות שיש בהם טעם וישאל השואל האם תק"ש חוק היא או משפט. אלא שאומרים אנו להקב"ה, אף אם תקענו בלא לחזור בתשובה ולא פשפשונו במעשינו כדברי הרמב"ם אלא תקענו בתורת "חוק" וכאילו חק לישראל הוא, אעפ"כ שיהיה משפט לאלוקי יעקב ויזכור לנו אבינו שבשמים את אשר הבטיח "מעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני", ובאין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וצדקנו במשפט המלך המשפט האוחז ביד מדת משפט.

**"באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עשנו".**

# נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן  
מוה"ר יוסף דוד ז"ל  
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת  
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל  
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז  
הר"ר דוד הגר הי"ו  
לום אנג'לס

